До спеціалізованої вченої ради
Д 26.007.05 у Національній академії
внутрішніх справ, 03055, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата юридичних наук, доцента, професора кафедри, правоохоронної та антикорупційної діяльності Міжрегіональної академії управління персоналом Давиденка Валерія Степановича на дисертацію Теплицького Броніслава Броніславовича «Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Актуальність обраної теми

Неспинний науково-технічний прогрес за сучасних умов та обставин охоплює без винятку галузі знань й людської діяльності. Ці процеси насамперед впливають на розвиток телекомунікації та високі технології, а отже і вдосконалення комп'ютерних мереж.

Сучасні досягнення в галузях комунікаційних технологій та мереж їх застосування стали об'єктом пильної уваги кримінального середовища, особливо для заволодіння новими сферами впливу, а отже і реалізації злочинних намірів.

Таким чином кримінальний світ, у своїй інтелектуальній складовій, також зазнає якісних змін. У злочинній діяльності кримінальні структури використовують найсучасніші досягнення науки й техніки, комп'ютерні системи та новітні інформаційні технології, що і зумовлює інтелектуалізацію організованої злочинності.

За окреслених умов та обставин, як ніколи, постала нагальна проблема оптимізації практичного застосування напрацьованого науково-теоретичного потенціалу досліджень українських вчених-криміналістів, зокрема й з питань боротьби із злочинністю у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем і комп'ютерних мереж, а також мереж електрозв'язку, яким, на думку автора, притаманний латентний характер.

Вирішення окреслених завдань повинно базуватися на правових науково обґрунтованих дослідженнях з подальшим їх впровадженням у практичну діяльність правоохоронних органів.

Дисертант наводить статистичні дані, які свідчать, що кількість кримінальних проваджень, пов'язаних з використанням електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, в Україні помітно збільшилась. Зокрема, за даними Національної поліції України, у 2020 році Департаментом кіберполіції Національної поліції викрито 4263 злочинів, наразі в Україні у повному обсязі «присутні» всі ключові «класичні» кіберзлочини, які вчиняються за допомогою комп'ютерних і телекомунікаційних технологій – платіжні системи – 1641, протиправний контент – 332, електронна комерція – 744, кібербезпека – 1494.

Тому забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду цих кримінальних проваджень неможливе без належного криміналістичного забезпечення у різноманітних формах. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває переосмислення теоретичних, правових і практичних основ використання слідчим техніко-криміналістичних засобів з метою отримання орієнтуючої та доказової інформації під час розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку.

Впродовж тривалої історії криміналістика накопичила чималий масив знань з проблемних питань розслідування злочинів. Наукові висновки та рекомендації, висвітлені в численних роботах, мають принципове значення

для вдосконалення діяльності в цій галузі. Проте науково-методичне забезпечення діяльності правоохоронних органів в Україні недостатньою мірою відповідає зростаючим потребам. Без відповідного наукового дослідження залишається низка важливих питань.

Отже за період розвитку вітчизняної криміналістики, наукові доробки з питань розслідування злочинів базувались насамперед на досягненнях науково-технічного прогресу. Проте цей процес неспинний, відповідно відбуваються й якісні зміни у механізмі кримінальних правопорушень, саме тому наукові дослідження та їх впровадження в роботу слідчих підрозділів, повинні бути в авангарді цього складного процесу.

В Україні тривалий час залишалось недостатньо повно дослідженим техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислюваних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку.

А отже можна погодитись з думкою дисертанта, що покращити окреслену ситуацію можна шляхом розроблення, впровадження та ефективного застосування техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, у тому числі під час проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема негласних, використання спеціальних знань, подолання протидії розслідуванню.

З огляду на те, що метою дисертаційного дослідження є розроблення теоретичних положень та науково-обґрунтованих рекомендацій щодо техніко-криміналістичного забезпечення розслідування зазначеної категорії злочинів, а також зважаючи на те, що тривалий час поза увагою вчених залишались комплексні питання техніко-криміналістичного забезпечення їх розслідування, рецензована робота є, безумовно, своєчасною та важливою для вдосконалення діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та суду.

Дисертація Теплицького Б.Б. неабияк відповідає сучасним викликам з питань техніко-криміналістичного забезпечення розслідування цієї складної

категорії злочинів, а отже актуальність представленої до захисту дисертації не викликає сумнівів. Вона достатньо повно сформульована дисертантом у вступі до роботи та зумовлена, насамперед, відсутністю комплексних розробок піднятої проблематики. Криміналістична наука, на жаль, не має фундаментальних теоретичних розробок, які б присвячувалися дослідженню окресленої категорії питань.

Тема дослідження узгоджується з науковими програмами, планами, темами. Також тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради НАВС 22 грудня 2015 р. (протокол № 23).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна

Ступінь обґрунтованості наукових положень сформульованих у вступі та трьох розділах основної частини роботи Теплицького Броніслава Броніславовича є достатнім. Вони забезпечені завдяки використанню різноманітної наукової літератури, в якій відображені різні аспекти вказаної проблематики, і переконують у важливості теоретичних та практичних питань, їх недосконалості й перспективності дослідження.

Наукові міркування й висновки автора логічні та аргументовані. Вони базуються на позиціях гармонійного поєднання доробок учених минулих років та сучасних методологічних підходів до пізнання різних аспектів техніко-криміналістичного забезпечення при розслідуванні злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку.

Літературні джерела використовуються критично, ведеться полеміка з іншими авторами. Дисертант неухильно дотримується етики наукової дискусії – точно викладає позиції вчених, аргументує свою підтримку чи заперечення поглядів інших авторів. При цьому дисертант супроводжує розгляд зазначених праць їх критичним аналізом і переконливою

аргументацією власних підходів і висновків. Необхідно зазначити, що автор не обмежується працями виданими в Україні, а послідовно залучає здобутки зарубіжних дослідників, які відігравали важливу роль у дослідженні проблематики використання спеціальних знань при розслідуванні зазначеної категорії злочинів.

Загалом у дослідженні Б.Б. Теплицького використано матеріали понад 200 наукових джерел. Саме вони дозволили автору досконало проаналізувати проблему техніко-криміналістичного забезпечення при розслідуванні злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. При цьому необхідно підкреслити той факт, що значна частина використаних джерел в межах однієї дисертації дослідниками раніше більш докладно не вивчалась. Крім того абсолютна більшість їх залучена в теоретичний обіг вперше, що є запорукою абсолютної наукової новизни дисертаційного дослідження.

Дисертація має солідну та серйозну методологічну базу, оскільки для досягнення визначеної мети та розв'язання поставлених завдань при проведенні наукового дослідження, автором було комплексно використано широкий діапазон загальнонаукових, спеціально-наукових методів наукового пізнання. Заслуговує на увагу у роботі вдале використання, догматичного, соціологічного методу дослідження тощо.

Реалізація цих та інших методів відбувалася на основі загальних принципів наукового пізнання (єдності емпіричного і теоретичного, історичного і логічного, конкретного і абстрактного, спільного і особливого, закономірного і спонтанного, об'єктивності, тощо), які допомогли досягти більшої обґрунтованості результатам дослідження.

Слід також акцентувати увагу на чіткій постановці мети дослідження, яка спрямована на розробку теоретичних положень та науково-обґрунтованих рекомендацій щодо техніко-криміналістичного забезпечення при розслідуванні зазначеної категорії злочинів.

Вказана мета дисертаційної роботи у повній мірі відповідає визначенню завдань, які конкретизовані у дослідженні.

Позитивним, на наш погляд, є те, що у системі завдань дисертації належний акцент робиться на з'ясуванні стану наукових досліджень щодо окреслених проблем, визначенні поняття, змісту, суб'єктів техніко-криміналістичного забезпечення розслідування, розкритті змісту діяльності спеціаліста при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, конкретизації проведення окремих видів судових експертиз при розслідуванні таких злочинів.

Варто також зауважити, що для досягнення мети роботи і комплексу поставлених завдань автор обрав досконалу науково-теоретичну, емпіричну та методологічну базу дослідження, що дозволило обґрунтувати авторські висновки та положення наукової новизни.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших в Україні комплексним монографічним дослідженням теоретичних, правових і практичних засад техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. У роботі сформульовано й обґрунтовано низку положень і висновків теоретичного та практичного спрямування.

Запропоновані положення і висновки, які автор обґрунтовує як нові, дійсно такими і є. Серед них уперше:

– запропоновано авторське визначення техніко-криміналістичних засобів розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку як системи спеціально виготовлених або пристосованих приладів, пристроїв, пристосувань, інструментів, матеріалів, інформаційних пошукових, ідентифікаційних та інших систем, а також криміналістичних технологій їх застосування з метою виявлення, фіксації, вилучення, дослідження, обліку, аналізу та оцінки електронних/віртуальних слідів

злочину та інших речових доказів, а також здійснення інших дій з виявлення, розслідування та попередження злочинів;

– визначено місце експертизи комп'ютерної техніки та програмних продуктів у системі судових експертиз під час розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку і виділено її самостійні підвиди; запропоновано три основних види об'єктів дослідження цієї експертизи: апаратні об'єкти, програмні об'єкти, інформаційні об'єкти; рекомендовано алгоритм проведення підготовчих заходів під час призначення експертизи;

– узагальнено типові помилки при призначенні експертизи комп'ютерної техніки та програмних продуктів, з класифікацією їх щодо якості і кількості поданих на дослідження об'єктів, процесуальних питань винесення постанов (ухвал) про призначення експертизи.

Оцінка змісту дисертації та ідентичності змісту автореферату та її основних положень

Вийти на зазначені у роботі нові науково-обґрунтовані результати автору дозволила обрана структура дисертації, яка складається з вступу, трьох розділів (9 підрозділів), висновків до підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації; зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів; конкретизовано шляхи та форми упровадження й апробації; наведено характеристику публікацій дисертанта з відображенням основних положень дослідження, а також структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Теоретичні основи техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних

машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» складається з трьох підрозділів, присвячених аналізу стану наукових досліджень проблем техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку на сучасному етапі розвитку криміналістики.

На підставі проведеного аналізу, автор визначає поняття, зміст, суб'єктів техніко-криміналістичного забезпечення розслідування цієї складної категорії злочинів, які реалізують свої повноваження за вимог чинного законодавства, використовуючи техніко-криміналістичні засоби задля здійснення ефективного розслідування таких злочинів. Автор поділяє таких суб'єктів на індивідуальних і колективних.

Цілком слушно дисертант присвятив увагу й дослідженню закордонного досвіду техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку.

Розділ 2 «Техніко-криміналістичне забезпечення проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» складається з трьох підрозділів у яких розкрито поняття та види техніко-криміналістичних засобів, що застосовуються під час розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку.

Заслуговує на увагу запропоноване авторське визначення техніко-криміналістичних засобів, а також техніко-криміналістичного забезпечення, наведена класифікація видів техніко-криміналістичних засобів.

Достатньо аргументованими є викладені автором особливості застосування техніко-криміналістичних засобів при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій під час

розслідування зазначеної категорії злочинів.

Заслуговують на увагу розглянуті організаційно-тактичні положення застосування техніко-криміналістичних засобів при проведенні огляду, обшуку, допитів у кримінальних провадженнях, правила виявлення, фіксації, вилучення комп'ютерної інформації при огляді і обшуку, визначення тактичних особливостей окремих дій слідчого та залучення відповідних спеціалістів для участі у ході досудового розслідування.

Також заслуговує на увагу запропонований автором типовий перелік негласних слідчих (розшукових) дій, що проводяться із застосуванням техніко-криміналістичних засобів.

Розділ 3 «Судові експертизи під час розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку», також складається з трьох підрозділів, в яких автор аналізує питання щодо видів та можливостей судових експертиз під час розслідування злочинів.

Дисертантом приділено увагу експертизам комп'ютерної техніки і програмних продуктів та телекомунікаційних систем і засобів, проблемним питанням оцінки та використання результатів судових експертиз. Автором виділено самостійні підвиди цієї експертизи, запропоновано три основних види об'єктів дослідження: апаратні об'єкти, програмні об'єкти, інформаційні об'єкти; рекомендовано алгоритм проведення підготовчих заходів під час призначення судової експертизи.

Не менше важливим здобутком в дисертації є узагальнені та класифіковані типові помилки при призначенні експертизи комп'ютерної техніки та програмних продуктів, висвітлене положення щодо оцінки експертних висновків та відповідні рекомендації слідчому, прокурору, суду.

В межах оцінки змісту дисертації, доцільно зазначити, що автором приділено увагу і напрацюванню рекомендацій з удосконалення кримінального процесуального законодавства України щодо регламентації техніко-криміналістичного забезпечення, створення спеціального органу у

сфері кібербезпеки (кібернетична авіація) на основі аналізу позитивного досвіду технічного забезпечення розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку у інших державах.

У **висновках** дисертації сформульовано наукові положення та отримано результати, які в сукупності розв'язують важливе наукове завдання розроблення теоретичних положень та науково обґрунтованих рекомендацій щодо техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку.

Автореферат дисертації цілком відображає зміст основних положень дослідження. Загалом, здобувачем були повністю дотримані вимоги, що ставляться до даного виду наукових робіт.

Повнота викладу одержаних результатів

Основні положення та висновки, які містяться у дисертаційному дослідженні Б.Б. Теплицького, викладені у 10 публікаціях, з яких: 5 – наукові статті опубліковані у фахових виданнях України; 1 – наукова стаття опублікована у періодичному виданні іншої держави; 3 тези у збірниках доповідей на науково-практичних конференціях; 1 – наук.-практ. посібник, виконаний у співавторстві.

Таким чином, достовірність отриманих результатів, висновків і пропозицій, забезпечено завдяки оприлюдненню наукових здобутків за темою дослідження, використанню широкої літературної та джерельної бази, різноманітних методичних прийомів, а також аналізу кола визначених дослідницьких проблем.

Дисертаційне дослідження Б.Б. Теплицького виконано на належному науковому рівні, містить низку важливих теоретичних і практичних положень і висновків, що підтверджені статистичними, емпіричними та іншими даними.

Наведене дає підстави для загальної позитивної оцінки роботи.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Незважаючи на системність та повноту проведеного дисертаційного дослідження, обґрунтованість авторських висновків та пропозицій, у ньому можна виокремити положення, які не сприймаються однозначно, є дискусійними та потребують уточнення, зокрема:

1. У підрозділі 1.3. дисертації автор цілком слушно приділяє увагу закордонному досвіду техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку.

Водночас на думку рецензента, у підрозділах роботі 2.2, 2.3, розділі 3, не було би зайвим системно скомпонувати та більш докладно запропонувати власні погляди щодо оптимального впровадження досвіду іноземних фахівців, а в разі потреби і взаємодії з ними, у ході досудового розслідування.

2. У межах дослідження, зважаючи на специфіку проблематики, досягненню мети і завдань також посприяло би опитування вузькогалузевих фахівців, науковців тощо, зокрема і таких, що надавали консультативну допомогу під час досудового розслідування.

3. Враховуючи на значний масив запропонованих автором наукових результатів, висновків і рекомендацій та зважаючи на практичне значення роботи, не зайвою була б і підготовка відповідних методичних рекомендацій.

4. У додатках доречним було б запропонувати глосарій із роз'ясненням змісту маловідомих вузькоспеціальних понять відповідно до предмету дослідження, а деякі розкрити із наведенням прикладів.

Проте, вищенаведені зауваження мають рекомендаційний та дискусійний характер, можуть бути пояснені під час захисту й суттєво не впливають на позитивне враження від рецензованої наукової праці.

ВИСНОВОК:

1. Представлена на рецензію дисертація «Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» є самостійним й завершеним монографічним науковим дослідженням, в якому отримані науково-обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретне наукове завдання, яке має суттєве значення у сфері розслідування злочинів, є важливим для науки кримінального процесу та криміналістики.

2. Дисертаційне дослідження Теплицького Броніслава Броніславовича «Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» цілком відповідає паспорту спеціальності 12.00.09 та встановленим вимогам до кандидатських дисертацій, передбачених пунктами 9, 11–14 Постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 «Про затвердження порядку присудження наукових ступенів».

3. Теплицький Броніслав Броніславович заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент:
професор кафедри правоохоронної
та антикорупційної діяльності
Міжрегіональної академії управління персоналом,
кандидат юридичних наук, доцент **В. С. Давиденко**

Приватне акціонерне товариство
Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна
академія управління персоналом»
Ідентифікаційний код 00127522
Власноручний підпис В.С. Давиденко
СТВЕРДЖУЮ
Відділ управління персоналом
«09» грудня 2020 р.
Підпис